

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2019/2

Szakmai védnökök

Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

A szerkesztőbizottság tagjai

Boszoki Petra
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs

Tördelőszerkesztő

Pap Balázs

Borító

Simor Kamilla

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora

Maczelka Csaba

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó

a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság u. 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

EFOP-3.4.3-16-2016-00005

Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság,
nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

SZATMÁRI ÁRON

Isten, angyal, krisztus

Változatok a 8. zsoltárra5

LACZHÁZI GYULA

Az érzelmi hatás elemzése mint a kora újkori magyar költészet olvasási stratégiája

(Zrínyi Miklós *Elégiája* kapcsán) 21

BODROGI FERENC MÁTÉ

Csiszoltság-nyomok a klasszikus magyar irodalom korszakának publikációiban

(Különös tekintettel az *Aurora. Hazai Almanach* zsebkönyveire)..... 38

MACSKÁSI ÁRPÁD

Mikszáth körül a mező

Ideológiai csatározások Mikszáth körül a felépülő irodalmi mezőben (2. rész)..... 73

KRITIKAI LAPOK

NAGY IMRE

A „kétnyelvű” Bánk bán

Nádasdy Ádám szövegkiadásáról, irodalomtörténeti nézőpontból 96

HASZNOS MULATSÁGOK

HERNÁDY JUDIT

A vágakozás természetrajza Koháry István barokk álomversében

(*Üdömulatás közben szerzett versek*) 109

FILLÉRTÁR

PAP BALÁZS

Batizi-versek a Régi Magyar Költők Tárában 121

Macskási Árpád

Mikszáth körül a mező

Ideológiai csatározások Mikszáth körül a felépülő irodalmi mezőben

2. rész

Az Ignóus-éra politikusi vádja (1900–1908)

Irodalomszociológiai tanulmányom az 1890 utáni két évtizedben hirtelen élessé váló esztétikai és ideológiai összeütközéseket tanulmányozza a korszak egyik kulcsfigurája, az elismert, de a konzervatív és modernista kritika által egyaránt „könnyűnek” talált Mikszáth Kálmán körül.

Dolgozatom első részében áttekintettem a Gyulai Pál vezette akadémiai kritika nemzetpedagógiai megalapozottságú ideológiai és (realista ízű) esztétikai kifogásait Mikszáth Kálmán művészetével kapcsolatban. Az Akadémia változatlanul komolyságot, analízist, okszerűséget várt a prózától, különösen történelmi témákban. Helyette Mikszáthnál ötletek vezette szerkesztést, a lélektaniség hiányát és indokolatlan mennyiségű derűt tapasztalnak, és mindennek bűnös elegyét rendre az operett jelzőjével illetik – az operettével, ami olvasatukban a sikerorientáltságot, a mélység hiányát, a kellemességet, a piacnak való behódolást jelenti.

Mindez igen érdekes, ugyanis az operettvád a „siker bukás, a bukás siker” koncepciójának meglétét igazolja, ami nem öröktől fogva létező kritikai koncepció (a reformkorban nem is képzelhető el), hanem kimondottan a kiépülő irodalmi mezőben megszülető gondolat. Pusztán az operettvád jelenlétével az (eddig még nem vázolt struktúrájú) irodalmi mezőben már egyből két mezőpozíciót vázolhatunk fel. Az Akadémia a mezőn belül a HATALOM címkéjét kaphatja, hiszen indoktrinációs (befolyásolási) potenciálja jelentős: működik a megvesztegető pályadíjak révén, és működik az egyetemen és a közoktatáson keresztül is. E HATALOM perspektívájából Mikszáth mint szórakoztató szerző tűnik föl, aki a PIAC címkéje alá sorolható be, hiszen újságíró, kiadói munkatárs, profitorientált vállalkozó. Bizonyosan így van ez? És ha még így is lenne, akkor is kérdéses, hogy Mikszáthot mint PIACból élő szerzőt miért támadják mások, miért támadja őt szintén a PIACból élő újságírók (modernista kritikások) egy csoportja, Ignóus vezetésével. Lehetséges, hogy a helyzet bonyolultabb?

Az irodalmi mező struktúrája (a párizsi modell)

Tanulmányomnak ezen a pontján Pierre Bourdieu elméletét kell összefoglalni, az irodalmi mező létrejöttének sematikus elvét vázolva, de kitérve az irodalmi mező aktorainak osztályaira, különösképp tekintettel a bohémvilágra, ugyanis a francia és a magyar irodalmi mező eltérő struktúrája éppen a bohémvilág kapcsán tárható fel.

Pierre Bourdieu az a folyamatot írja le, ahogyan a 19. századi Franciaországban az irodalom fogyasztási cikké válásával párhuzamosan létrejön az irodalmi mező, és a mező formálódása során a korábbi eltartókkal, a hivatalos, udvari, mecénási ízlést kiszolgáló klikkel szemben olyan irodalmi klikk születik, amely önálló esztétikával bír.¹ Ennek az újító esztétikának a lényege az érdek nélkülség és a művészet függetlenségébe vetett hit. (Ők a bohémek.)

Bourdieu gondolatmeneteszerint a 19. században megsokasodó, és irodalomból megélni kívánó vidéki fiatalok Párizsba áramlása hozza létre az irodalmi mezőt a ma ismert formájában,² amely nagyon gyorsan kiépül a maga sajátos jutalmazó és büntető intézményeivel. Azért is jöhet létre a modern értelemben vett irodalmi mező, mert az újjgazdagok – kulturális presztízs, azaz szimbolikus tőke híján – új befektetési területként (piacként) ismerik föl az irodalmat, és ezek a kultúrát nélkülöző hatalmasok kimondottan keresik az irodalmárok társaságát. Bourdieu itt kissé az összeesküvés-elmélet határára ér, mikor azt állítja, hogy a parvenük (vállalkozók) és a felfelé törekvő irodalmár rétegek találkozása nagyon sajátos, és ebben a találkozásban a felkapaszkodottak (vállalkozók) a finom befolyásolás eszközeivel rákényszerítik saját nézetrendszerüket az irodalmárokra. Sikeres csakis az lesz, aki kiszolgálja a szalontartókat, a díjosztókat, az iparlovagszínházivállalkozókat és folyóirat-tulajdonosok sajátos tetszését. Bourdieu szerint a századközépi Párizsban az állam, a sajtó, a színházi világ (de főként a sajtó) olyan kegyeket oszt, és úgy képes felemelni vagy letaszítani írókat, mint korábban még soha. Aki behódol, sikeres lesz.

A HATALOMnak, másfelől a PIACnak behódoló művészekkel szemben érzett undor különít el az irodalmi mezőn belül egy különös réteget, a BOHÉMvilágot, amelynek tagjai mintegy kivonulnak az iparszerű irodalmi megélhetés piacáról, és új merészségeket, új életformákat, életművészetet hoznak a be nem tagozódásról. Ennek a párizsi bohémvilágnak az alsó osztályát alkotják a polgári és bohém világ határán álló formaművészek (Baudelaire, Flaubert), valamint egy társadalomjobbítással kísérletező aktivista csoport. De a párizsi művészetet a hármas csoportja, a BOHÉMek, a FORMAMŰVÉSZek és az TÁRSADALOMJÓBBÍTÓ AKTIVISTÁK maguk sem egységesek, a forma művészek az aktivisták moralizáló hajlamaikat éppúgy képmutatásnak tartják, mint ahogyan az állam (HATALOM), a sajtó / színházi világ (PIAC) által futtatott művészek császári vagy polgári moralizálását.

Bourdieu gondolatmenetének van egy nagyszerű támogatója, az *Érzelmeik iskolája* szövege, amely bizonyos értelemben nem más, mint az irodalmi mezőn belüli küzdelmek legpontosabb illusztrációja.

1 BOURDIEU, Pierre, *i. m.*, 67–160.

2 Uo., 75–89.

*

Az 1850 körül párizsi modellt Bourdieugondolatmenete alapján így brázoljuk:

HATALOM	PIAC	TÁRSADALMI IGAZSÁGOSSÁG	BOHÉMEK	FORMA-MŰVÉSZEK
császári hatalom	vállalkozók	társadalmi agitátorok	kivonulók	bezárkózók
császári művészet	polgári művészet	társadalmi művészet	művészetként felfogott életmód (lázasítás)	művészetnek áldozott élet
irodalmi szalonok	sajtó, színházak	gyűlések	kocsmák	otthon
historizáló művészet	tárcák, bohózatok, szenzációk			
állami díjakkal korrumpál	kellemesség	igazság-mánia	művészet önelvűsége	
	hízelgés a polgári olvasóközönségnek	hízelgés az élcsapatnak	sikerszemlélet megvetése (a siker bukás)	
		polgári társadalom megvetése		
	moralizál	moralizál		
	alapjaiban hazug	alapjaiban hazug		
	tulajdonosi szemlélet	aktivista szemlélet		
hatalom-orientáció	siker-orientáció	forradalom-orientáció	apolitikus	ideológia-tagadó
frázisok	frázisok	frázisok		

A magyar irodalmi mező létrejötte és struktúrája 1867 után

E fontos elvi kitérő után térjünk rá arra, hogy mindez miként fest Magyarországon pár évtizeddel később, a dualizmus kezdő éveiben. Van-e császári (hatalmi), polgári (piaci), bohém, formaművész és aktivista aktori csoport?

Elsőként az tűnhet föl, hogy a császári hatalom – Bécsben székelvén – magyar kulturális belügyekbe nem avatkozik be.³ Jelentős eltérés a francia helyzethez képest. Politikai hagyományunkból következik továbbá, hogy a jogfolytonosság megszakadásával kell számolnunk 1849 és 1867 között. Az 1848 és 1867 közötti választás kérdése önmagában is kettéosztja a magyar társadalmat, benne az írói világot. Olyasfajta apolitikusságról, mint amilyent Flaubert képviselt Franciaországban, nem is lehet szó, a művészek többsége politikai ügyekben állást foglal.

Párizsi értelemben vett, életét életművészetként felfogó bohémvilágról pedig csak nagyon áttételesen beszélhetünk. Nem azért, mert nincsenek nyomorgó írók (a Kávéforrás-klikk a kiegyezés előtt éppúgy nagy nyomorban élt, mint jó tíz évvel később Mikszáth maga is). Vannak nyomorgó írók. Átmenetileg nyomorgó írók, hiszen többségük 1867 után megtalálta a maga számitását a sajtóban, a színházi világban, az adminisztrációban, az országgyűlésben. De hiába él a mégbe nem futott, új irodalmi

³ Leszámítva a cenzúrát.

generáció átmenetileg nyomorban, a bohémvilág és a polgári világ elkülönülése egyáltalán nem olyan éles, mint Párizsban. Ennek főként az az oka, hogy az íróknak az az ellenszenv, melyet a polgári világgal szemben – annak birtoklási, gyarapodási és kereskedelmi szemlélete miatt – érez (mely az irodalmi mező franciaországi kialakulásában olyan fontos szerepet vitt), ez a katalizátor szerű undor – polgári tradíciók nem lévén – ki sem alakulhatott Pest-Budán. Pest-Budán nincsen olyan (balzaci művekben koncipiált, de minden bizonnyal előzetesen is létező) polgári típusú felhalmozási, birtoklási hagyomány, amelyre méltó reakció lenne a polgári értékek, a filisztervilág művészek általi, rendszerszintű megvetése.

További különbsége Bourdieu vázolta párizsi modell és magyar verziója között, hogy az irodalommal kapcsolatban – egyelőre – nagyon is komoly morális elvárások léteznek: az a Gyulai Pál által képviselt elmélet, mely az irodalomnak nemzetmentő funkciót tulajdonít, nem légtüres térben keletkezett, és nem is hatástalan;⁴ a Gyulainál egy generációval fiatalabb írók is számot vetettek a Bach-korszak tapasztalataival,⁵ beleértve még az olyan nonkonformista alkotókat is, mint Mikszáth, aki a magáttételes, kettős látószögű, félig fiktív módján mégis közösséget vállal a Gyulai-féle világnézettel:

[Abból a tapasztalatból kiindulva, hogy az olvasóközönseget nem érdekli a könyv, ha kiderül, hogy magyar író munkája] „Mindezekből pedig milyen keserű tanulságokat hozna ki más ember. Még jobban kibontaná a kérdést, széles mederben tárgyalná, kihozna belőle a nyi gravament, hogy a hátunk borzongana bele, elmondaná, hogy *mi je a magyarnak az irodalma (úgy szólván az életerejé)*, felsóhajtana, hogy bezzeg az ötvenes években a nagyító szemével nézte íróit a közönység. [...] Ha nem én jó ember vagyok, és nem unta tom a közönseget tovább, és ami pedig azt illeti, hogy mi a mentő arkánium, erre azt felelem: semmi.”⁶ (Kiemelés tőlem – M. Á.)

1867 körül tehát a császári salonok nem léteznek, a bohémek nem különülnek el a polgárságtól, az irodalom nemzeti funkciójában a most induló generáció is hisz még. Az irodalmi mező korai magyar struktúrája így számos okból nem feleltethető meg a párizsi modellnek: nincs olyan öt tényező csoport az irodalmi mezőben, mint Párizsban – nincs elkülönült és egymás iránt neheztelést érző császári művé-

4 Még az irodalmi Deák-párt (tehát Gyulaiék) heves ellenzékének számító Vajda János sem vonja kétségbe a koncepciót, sőt a Szana Tamás vezette, a Budapesti Szemlével (tehát Gyulaiékkal) szembehelyezkedő *Figyelő* folyóirat (1871–1875) sem véletlenül ítélte el induló programcikkében a begyűrűző, pusztán szórakozásra berendezkedő könnyű irodalmat, mely a nemzetépítési munka feladata helyett a megnövekvő olvasóközönység körében leartható profitra koncentrál. SZAJBÉLY Mihály, *A nemzeti narratív szerepe a magyar irodalmi kánon kialakulásában Világos után*, Bp., 2005, Universitas, 309–324.

5 Az 1870 körül induló generációról van szó. A két generációval fiatalabbak, az 1890 körül indulók számára Gyulai nemzetmentő irodalomszemlélete jobbra értelmezhetetlen, hiszen számukra Világos és a Bach-korszak tapasztalata, amely kitermelte Gyulai elméletét, mindössze halvány legenda.

6 MIKSZÁTH Kálmán, *Egy kis vidám locsogás az olvasóközönsegről és egyébről*. [Almanach-előszó, 1903.] = MIKSZÁTH Kálmán *Művei* 15, Bp., Helikon, 1970, 789.

szet, polgári művészet, bohém művészet, forma művészet és különösen nincs aktivista, társadalomjobbítással foglalkozó, aktivista művészet. (Ez utóbbi aktivista pozíció az irodalmi mező 1900 utáni állapotában jelenik meg.) Ha mindez nincs, milyen aktorokkal számolhatunk az 1867 után formálódni kezdő magyar irodalmi mezőben?

Itthon is létezik nagy tekintélyű hatalom, a Kisfaludy Társaság, élén a vidékről érkezett Gyulai Pállal, koncepciója közepén az eszményítő realizmus kánonjával, melyet az elbukott forradalommal való nehéz számvetés során alkottak meg. A Társasággal szimbiózisban élő Akadémia itthon is komoly hatalom, amely – miként 1848 előtt, úgy 1867 után is – sokszor hirdet meg pályázatokat. A témaválasztásban jól látszik a hivatalos, szentesített közízlés, mely Gyulai idején (1867–1900) nemzeti önismeretben érdekelt; a történelem és a jelen problémáinak megemelt nyelven, oksági összefüggéseket feltáró tükröztetését kívánja. Folyóiratok is vannak szép számmal, melyek tárcaelbeszéléseket közölve kereskedelmi sikerre törnek,⁷ a befolyásosabb lapok szerkesztői, sőt alapítói írók. 1867 előtt a magyar lapok szerkesztője Nagy Ignác, Arany János, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, Jókai Mór. A francia esethez képest mindenképpen feltűnő a vállalkozói réteg hiánya – legalábbis a címlapon, és legalábbis az 1880-as évekig. Irodalmi szalonok helyett asztaltársaságokról beszélhetünk.

Ha a francia állami (császári) művészetnek megfelelőt keresünk, az lehetne éppen az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság, hiszen korábbi betiltott státusza után hatalmi pozícióba kerülve az „állami” díjakat a Társaság adja, és kapcsolata trendszerűen keresztül komoly befolyása van, főként a közoktatásra gyakorolt hatása révén.

Polgári művészetnek (PIACnak) a polgári sajtót nevezhetnénk, bár éppenséggel egyelőre írói és nem vállalkozói irányítás alatt áll.⁸

A BOHÉMvilág képviselőinek a fellépő új írói generációkat tekinthetjük.

Modellértékű bohém társaság 1865 körül a Kávéforrás-klikk, Rákosi Jenő vezérletével; ez a társulat a zúzromantikus dráma és az operett körében ténykedik. Nem lebecsülendő tény, hogy a bohémvilágban élő Rákosi Jenő pályázza meg a Népszínház igazgatói székét, és sikerre is viszi ezt a szórakoztató intézményt, egykori elbárára tával együtt. Nem lebecsülendő továbbá, hogy ez a bohémvilági irodalmi klikk politikailag elkötelezett, éppenséggel Deák-párti, de Rákosi Jenő *Emlékezéseiből* kiderül, hogy a kiegyezés környékén Tisza Kálmán-párti bohém tanyák is működtek Pest-Budán.⁹ Mindebből annyi a tanulság, hogy a magyar bohémvilág, talán a Petőfi-féle Pilvax-legenda miatt, egyáltalán nem apolitikus, továbbá a magyar bohémvilág tagjai ambiciózus fiatal emberek: a siker, az érvényesülés elől egyáltalán nem zárkoznak el.

⁷ A tárcaelbeszélések csak később, nem az írói, hanem a vállalkozói sajtó korában uralják el a hírlapokat. Erre a legjobb bizonyíték, hogy Gyulai Pál csak 1895-ben és 1898-ban szentel emlékbeszédet a kérdésnek (lásd a 18. jegyzetet).

⁸ Az írói és a vállalkozói vezetés alatt álló sajtó alapvető különbségeiről érzékletesen számol be Mikszáth, összehasonlítva a nemzetelőtt álló feladatokat tanulmányokban kifejtő, írók vezette, 1867 előtti ÉS a napi híreket szállító, professzionális és piacorientált, 1880 utáni vállalkozói sajtót (MKÖM 19, 7, 40–41.; M. K. *Művei* 15, i. m., 792–793), rokonszenvével az előbbit tüntetve ki, még ha el is ismeri, ő maga az utóbbiban vesz részt.

⁹ Rákosi Jenő, *Emlékezések*, Vasszilvágy, Magyar Nyugat, 2009, 127.

Avidékrőlérkező fiatalok drámaírók, novellisták, legrosszabb esetben újságírók lennének a befejezett vagy befejezetlen patvarista évek után, de némelyikből miniszteri szárnysegéd, esetleg országgyűlési képviselő lesz.¹⁰

Ez lenne tehát a magyar irodalmi mező 1867 utáni kialakulásának nagyon egyszerűsített vázlatja. De vajon van-e olyan szövegünk, amely az *Érzelmek iskolájához* hasonlóan sűrű leírása az irodalmi mező kialakulásának?

Erre kettős válaszunk van. Bizonyos értelemben Rákosi Jenő *Emlékezései* és Mikszáth Kálmán *Jókai Mór élete és kora* pontos leírását adja a kritikus időszaknak. De ezek a fikcionáltságnak más típusát adják, adat-súlyosságuk miatt klasszikus regényeknek nem nevezhetjük őket.

A valódi válasz: nem igazán íródik olyan regény magyar közegben, amely jól illusztrálná a magyar irodalmi mezőt a maga teljességében, életpályákkal, benne különféle felkínált érvényesülési lehetőségekkel, sokféle ambícióval bíró alakokkal és a hatalom kísértésével. Irodalmi csatározásokról (vagy egyáltalán: egymás mellé állított irodalmi életpálya modellekről) nem írnak regényt, mégpedig azért nem, mert a magyar irodalmi mező a maga 1867 utáni állapotában nem olyan strukturált, mint a párizsi, ha nem még sokkal inkább az alapítás idejét éli. Később persze hasonlítani kezd a párizsira, a az komoly világnézeti különbségekkel tagolt, egymással kíméletlen vitákba kezdő frakciók irodalmi mezőjévé alakul.¹¹ Teljes glóriájában 1900 után szemlélhetjük meg, ha önálló regényben nem is, de szórt szövegekben igen. Ha a mező konfliktusait kutatjuk, Mikszáth *Almanach*-előszavai remek támpontot adnak (hiszen egymás ellen játssza ki az előző évi népies és szecessziós prózatermést),¹² szintén remek források Gyulai Pál emlékbeszédei, a Gyulai vezette Kisfaludy-Társaság évi ünnepélyes üléseinek nyitóbeszédei, illetve az erre érkező, megtorló jellegű sajtóreakciók *A Hét* című folyóiratban,¹³ valamint a Beöthy Zsolt–Ignotus-, az Ignotus–Mikszáth-sajtóüzengetések. Kísérjük meg rekonstruálni a csata mező megte-remtődésének folyamatát!

A strukturált magyar irodalmi mező kialakulása 1900 körül

Főként generációs és mezőn belüli okok alakítják át az 1867 körül még barátságosnak tekinthető (egységes világnézetű),¹⁴ alulstrukturált irodalmi mezőt harci tereppé.

¹⁰ *Uo.*, 147–149.

¹¹ A folyamatról Schöpflin Aladár, Horváth János és Farkas Gyula ad érzékletes leírást: SCHÖPFLIN Aladár, *Az irodalom kettéválásának kezdete; A kilencvenes évek irodalma; A világnézeti bomlás; A Nyugat indulása* = *Uő.*, *A magyar irodalom története a XX. században*, Bp., Nyugat, 1937, 8–155; HORVÁTH János, *Aranytól Adyig; Forradalom után; Ignotus, a magyarság és a népiesség* = *Uő. Irodalomtörténeti és kritikai munkái V.*, Bp., Osiris, 2009, 406–429; 362–379; 384–405; FARKAS Gyula, *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban*, Máriabesnyő, Attraktor, 2015.

¹² MIKSZÁTH Kálmán, *Anonymus levele és az én rövid válaszem [Almanach-előszó, 1901]* = *M. K. Művei 15.*, 774–777; *Uő.*, *Almanach-előszó 1904.* = *Uo.*, 793–794.

¹³ Ennek az épületnek célnak minden év 7. számát szenteli az urbanus folyóirat. A legemlékeztetesebb ünnepi beszédek a Beöthy Zsolt-féle 1901-es beszéd (Ignotus kritizálja *Irodalmi agrárizmus* címmel) a Berzeviczy Albert-féle 1904-es (Ignotus kritizálja *Hazafiság és irodalom* címmel) és a Beöthy Zsolt-féle 1907-es (Karakán kritizálja *A régi nóta* címmel).

¹⁴ SCHÖPFLIN, *i. m.*, 8–40.

körül Pesten kellett volna megkezdeni a kapcsolatszerkezet kialakítását). Ami nyitva áll Ignotus előtt: a kritikusi pálya, mégpedig nagyvárosi és modernista hangoltsága miatt a liberális irodalmi sajtó modern életérzéssel kísérletező orgánumban, Kiss József *A Hét* című folyóiratában. 1890 körülre az irodalmi mező megváltozik, Budapest is egészen más város, mint egy vagy két generációval korábban, az 1848 tapasztalataiból kibontakozó, jó negyven évig élő egységes világnézet bomlásnak indul. A régi nyomdákat, kiadókat új, tőkés vállalkozások váltják fel,¹⁶ a sajtó óriási üzletté válik,¹⁷ a régi, hosszú, nagyívű és elemző tanulmányokat nap hírek és szenzációk váltják föl, a napilap és a hetilap nem nélkülözheti sem a színházi sztárkultuszt szolgáló kritikát, sem a napi tárcafolytatást. Ez már az a sajtóvilág, amelyről Gyulai két elítélő emlékbeszédet is ír.¹⁸

Ignotus nemzedékének az az élmény jut osztályrészül, hogy az első generáció építette ki és működteti jelenleg is a hatalmi intézményrendszert: az Akadémiát, a Társaságokat, és az egyetemen keresztül a közoktatás is Gyulaiék (bűnös, mert avult) elveit terjeszti, a második generáció pedig politikai színekúrákban ül (Mikszáth). Ezekkel az írófejedelmekkel le kell számolni. Ignotusék generációja számára a függetlenség nem jelentheti az intézmények uralását (az a vének / szenilis hülyék / esztétikai idioták terepe), és a politikából való megélés úgyszintén botrányt jelent. Az új bohémek, Ignotusék generációja nem tekinti lehetségesnek a betagozódást a hatalomba. Persze, mint minden generáció, ők is uralomra törnek, és ha az előző generáció legtekintélyesebb tagjai képviselők, akkor a politikusság vádjával kell kezdeni a leszámolást.

16 Emich Gusztáv nyomdája Athenaeum néven alakul újjá 1868-ban, Heckenast nyomdája Franklin Társulat Rt. néven működik 1873-tól (1904-ben a Franklin felvásárolja Ráth Mór kiadóját is), kisebb vidéki vállalkozásból válik hatalmas céggé 1880-tól a Révai, 1867-től működik a Légrády Testvérek, 1885-től a Singer és Wolfner könyv- és lapkiadója (hozzájuk kötődik a *Pesti Hírlap*, az *Új Idők*).

17 Beszédes tény, hogy 1867-ben 80 hírlap és folyóirat jelent meg az országban, 1894-ben 735, köztük csak Budapesten 15 politikai napilap. BUZINKAY Géza, *A tömegsajtó felemelkedése. 1890–1918* = UŐ, KÓKAY György, *A magyar sajtó története I. A kezdetektől a fordulat évéig*, Bp., Ráció, 2005, 152–188.

18 Bár tárcaelbeszéléseket az újságok az 1850-es években is közöltek, az új típusú, lapokat uraló modern tárcaelbeszélések vívták ki Gyulai Pál igazi haragját. (GYULAI Pál, *Hírlapjainkról = Emlékbeszédek II.*, Bp., Franklin-Társulat, 1914, 323–334.; UŐ, *A tárcaelbeszélésekről = Uo.*, 347–356.) Nem csupán a kizárólag a modern életre koncentráló – kávéházi, parlamenti, törvényszéki, bűnügyi – tematikájuk miatt ítéli el őket, és nem is csak a kötelezően szatirizáló, tréfálkozó narratívái miatt, hanem sokkal súlyosabb, szerkezeti okok miatt is.

Noha Gyulai elismeri a jelentőségét és a vidám előadásmódjüket, de annak állandó erőltetése szerinte egyoldalúvá teszi az 1890-es évek írásait; és ami a legfőbb baj, a rövid terjedelmű erőltetése miatt csak rajzok születnek, hosszabb terjedelmű művek nemigen: „egy pár jelenet az életből, melynek előzményeit és következményeit nem sejtethetjük” (Uo., 330.). A legfőbb gond a *logikai kapcsolóelemek hiánya*, amelyek hiánya miatt a befogadó nemigen tanulhat az olvasottakból – ez a fajta irodalom csak szórakoztat, nem oktat, nem nevel, kauzális kapcsolóelemek híján *valóságot nem tükröz*: önmagának való, gyors sikernek való, szerkesztői tetszésnek való, az írók tehetségét pedig, mivel írásaik zömét hírlapokban közlik, megrontja.

Egy pengeváltás 1908-ban

Ignotus írja a Nyugat első évfolyamában:

„Hadi készülődések – Az Újság december 10-i számában Mikszáth Kálmán e címen figurázza ki – kedvesen, melegen és szemmel látható szeretettel – a most nálunk folyó, vagy lappangó vagy vajúdó írói mozgalmakat. Azzal a szeretettel, mellyel apák nézik a gyerekek, sőt nagyapák az unokák játékaikat [...].

Ami pedig a nagyapai jóindulatot illeti, mi csak kedves és legömbölyített formája a lenézésnek vagy a közömbösségnek – való igaz, hogy művésznak semmi egyéb kötelessége nincs, mint szép dolgokat alkotni, s Mikszáth e kötelességnek aggódó lelkiismerettel felel meg. De az, hogy az írói és társadalmi pályán, mely egyebütt magáért művészetéért járt volna ki neki, nálunk a politika volt segítségére, ne tévessze meg őt [...] Az írói szabadságért, a közönség irodalmi neveléséért [!!!] s az írók gazdasági függetlenségéért kezdődő mozgolódásnak nem utolsó keserítője nálunk az, hogy azok az íróink, akik, mint a francia mondja, megérkeztek, sokban elől járnak az írók s az írások iránt való közömbösségben, nem sokat törődnek az irodalom ügyével s még kevesebbet az írókkal. Valaha nem így volt. Vörösmartynak, a nemzet ünnepelt költőjének nem derogált észrevennie a boldog és rongyos Petőfi Sándort, s lelkét kitenni a gyerekmber furcsa verseiért, melyek a legkomolyabb akadémikusok ítélete szerint izléstelen és rosszhiszeműen összeábdált durvaságok voltak. Arany János nem féltette a magyar színpad nemzeti jellegét a Madách Goethe- és Byron-utánzatától s felforgató gondolataitól. Sőt Egressy Gábor sem féltette a magyar színpad nemzeti jellegét a kétszeresen idegen Hugo Károly százaszorosán idegen Báró és Bankárjától. Ezek a férfiak s az ő ideik a magyarság ügyét a műveltség, a művészet, a nagyvilágba való szoros beletartozás ügyével tekintették egynek, s azt a magyart tekintették rossz magyarnak s nemzete árulójának, aki a világ, a tudomány, a demokrácia, a művészet s a nemzetköziség új megállapításaitól, új törekvéseitől, új formáitól és kitalálásaitól azzal akarta volna elzárni nemzetét, hogy ezek kártékony idegenségek s nem valók a magyarnak. A nemzeti jelleg uralmát abban látták, hogy a magyar mindenütt ott legyen, mindent a magáénak valljon, mindenre tartsa a jussát és semmitől ne ijedjen meg. Nem a politika szabott utat nekik, hanem ők nyitottak utat a politikának, s az ő neveltjeik voltak azok a Deák Ferencek és Andrássy Gyulák, akik a magyart visszaiktatták Európa nemzetei és vezérlő hatalmai közé. A magyar irodalomnak, a magyar gazdaságnak, a magyar politikának és nemzeti életnek a aranykora bizonyít mellettük – az az aranykor, melynek romjain keseregve ülhet most Mikszáth Kálmán, a politikus.”¹⁹

Ebben a cikkben Ignotus egyszerre több vádat szegez Mikszáthnak. Egyfelől szemére hányja politikai kapcsolatait, azt sugallva, hogy Mikszáth írói beérkezése nem volt független kapcsolataitól. De a szövegben más vádak is megjelennek; a nemzetköziséget értéként emeli ki, és burkoltan arra céloz, hogy Mikszáth a nemzeti

19 IGNOTUS, *Hadi készülődések*, Nyugat, 1908/24., <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00023/00489.htm>, letöltés dátuma: 2019. január 14.

hagyományba való bezárkózás stratégiáját választotta, sőt elzárná nemzetét minden új külföldi értéktől. De a legsúlyosabb vád az, hogy Mikszáth, miután politika i kapcsolataival sikeres írói pályát futott be, az elnyert pozíció birtokában lenézi az új generációt. Mi ingerelhette föl Ignotust ennyire?

Elsősorban Mikszáthnak az a kijelentése, amelyet pár héttel korábban egy újságírói körkérdésre tett. A körkérdés a „mostani felfokozott irodalmi forrongások” jelentőségét firtatta. Mikszáth, miután válaszában elismerte pár újabb költő tehetőségét, tagadta a forradalom létét. Van ugyan egy kis pezsgés, de ez nem nagyobb, mint a mindenkorban természetes generációk közti összetűzés. Mikszáth továbbá ezt nyilatkozta:

„Korántsem zárkózom el az elől, hogy az irodalomra féltékenyen kell őrködni. Hiszen nincs is egyebünk, amivel a világ elé állhatnánk. [...] Az irodalmunk az utolsó jó ruhadarab, amit még le nem vetettünk, és ami még el nem rongyolódott. Félteni kell, de csak egytől, az idegen befolyásoktól, melyek nemzeti karakterétől foszthatnák meg. Egyebekben hadd mozogjon a fiatalság.”²⁰

Ignotus számára a „nemzeti karakter” kifejezése vörös posztó, ha csak meglátja, nemzeti lélekre,²¹ volgai lovasra, Beöthy Zsoltra,²² Rákosi Jenőre gondol, és fegyverért kiált. Nem veszi számitásba, hogy egy-egy megszokott kifejezés mögött más definíciók is lehetségesek, nem feltétlenül sovinizta ideológia, nem feltétlenül nemzeti jellegvédelem. Továbbá elfeledkezik arról, hogy Mikszáth nem vazallusa Beöthynek, nem függ tőle sem anyagilag, sem intellektuálisan. Mikszáth Beöthy előtt is utalt már nemzeti lélekre és az idegen levegő okozta esetleges károokra, de egészen más összefüggésben:

„ha a túl népies irány talál terjeszkedni, akkor a magasabb ízlés pusztul el, ha pedig az idegen levegő így ömlik be ezentúl is, akkor a nemzeti lélek marad halva.”

„Az egyik baj az idegen levegő, amit a kozmopoliták hoznak be. Hiszen nem rossz emberek, nem lehet rájuk haragudni. Odatapadnak a világhírű emberek műveikhez. [...] Magyar történeteket írnak ugyan, de alakjaikban orosz vagy francia vér kering. [...] E szerencsétlen márkik és vikomtók csak árnyékaik bizonyos

20 MIKSZÁTH Kálmán, *Hadi készülődések*, Az Újság, 1908. december 10., 2.

21 Ezt a kifejezést Ignotus burkolt antiszemitizmusként dekódolja, lásd később. IGNOTUS, *Irodalmi agrarizmus*, A Hét, 1901, 110.

22 „Nem is irodalmi és költői formákról kívánok szólni [...] ha nem csak [az irodalom] lelkéről. Arról, hogy abban a lélekben, mely az életet festve magát nyilatkoztatja meg, megvan-e a belső kapcsolat, a lelki közösség azokkal, akiknek a maguk nyelvén énekel. A költői hatásnak igazi melege az a kapcsolat, melynek hiányát nem pótolja a nyelv és verselés legnagyobb virtuozitása sem. [...] E szellem nélkül a magyar dráma, regény vers nem eredeti, hanem csak egy szó szerint meg nem írt idegennek a fordítása.” – BEÖTHY Zsolt *Elnöki megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság LXII. ünnepi közülésén (1907)* = A Kisfaludy-Társaság Évkönyve, XLII. kötet 1907–1908, Bp., Franklin-Társulat, 1908, 3–7.

ismerőseinknek, akikkel először még akkor találkoztunk, mikor szellemesek és egészségesek voltak, most már a paralízis progressívába estek, és csodálatos módon magyarul név alatt, itta magyarul falvakban csak angolnak, udvarolván magyarul vezetéknevű Nanetteknek és Szónyecskeknek.²³

Mikszáth 1887-től az év novella termésének gondozója, a Singer és Wolfner kiadásában évente megjelenő *Almanach* szerkesztője, az előszavakat ő írja. Mikszáth mint az éves termés válogatója, egészen eltérő stílusú novellákkal találkozik, a radikálisan népies–anekdotikus (hagyományörző) novelláktól a túlzóan szecessziós prózáig sokféléket kell olvasnia. Mindkét túlzást elveti. Az idegen levegő Mikszáth értelmezésében azt jelentheti, hogy az arra hajlamos szerzők francia minták nyomán francia konfliktusokat, mélyen a francia környezetbe ágyazott gondolati komplexumokat, érzelmeket emelnek át és próbálnak magyar környezetbe ágyazni; és mint-hogy a francia problémaérzékelés sokszállal bele van ágyazva a francia társadalomba, a próbálkozás jobbára látványos kudarc, de legalábbis félszeg megoldás.

Mikszáth ezt tapasztalatból mondja, ő is csinált hasonlót pályája elején, nem is titkolja.

Az imént idézett *Almanach*-előszóban Mikszáth különös eljárást választott, az előszó nem pusztán értekezés, hanem *keretfikcióval* van ellátva. A keretfikció szerint Anonymus ír levelet a szerkesztőnek, Anonymus szövegében jelentek meg a fentiek is (idegen levegő és a nemzeti lélek halála), és Anonymus beszél a következőkben is, Mikszáth pályájának egy részletét kritizálva:

„De mintha hatott volna rád a szemrehányásom. Abba hagytad a színikritikát, és egy elbeszélést olvastunk tőled „Az öreg Galliar d apó” címen. Egy francia parasztot írsz le és szerepeltetsz az utolsó francia–burkus háborúban. Elolvastam és szerettelek volna kupán ütni, de csak egy episztolában förmedtem rád:

Hát megbolondult az úr? Az úr akarja leírni a francia parasztot? Írja le a magyart, ha tudja, mert az is nagy virtus. Hiszen a francia parasztot a francia írók se tudják jól eltalálni. Daudet csak pedzi egy kicsit. Maupassant tudja, a többi közel sem jár hozzá. És hát az úr akarja leírni a francia parasztot? No köszönöm.”²⁴

Mikszáth a saját pályáján is kudarcnak minősíti a külföldi viszonyok föstését. Magyar írónak más a dolga:

„Rajzold nekem az élő, lüktető társadalmat, amit körülötted látsz, az a feladat! [...] Ez az érvelésem hatott rád. Új térre csaptál át és a „Tisztelt Ház”-at karikíroztad évekig. No hát, ez már a társadalom, most már jó nyomon haladtál, de tudja isten, mégsem tudtam veled egészen elégedett lenni, mert glorifikáltad a léhaságot.”²⁵

23 MIKSZÁTH Kálmán, *Anonymus levele és az én rövid válaszom. [Almanach-előszó, 1901]* = M. K. *Művei* 15, i. m., 775–776.

24 Uo., 771.

25 Uo., 772.

E részletekből talán érthető, hogy Mikszáth, midőn magyar ízeket kíván látni a prózában, nem subás-bundás, népszínművekbe illő jelenetekre gondol, hanem a jelenkori társadalom viszonyainak autentikus megjelenítésére; a túlzásba vitt szecessziós próza pedig erre ugyanúgy nem képes, ahogyan a túlságosan népies sem.

Ennek az előszónak van még egy érdekessége, ami sokat elárul Mikszáth szemléletéről. Anonymus szájába adta a hivatalos irodalomszemlélet (Gyulaiéék) érveit, de a szerkesztő érvei (egy fikcionalizált Mikszáth-hasonmás érvei) ettől kissé eltérnek, amelyek összességben Anonymus szavait zárójelbe teszik:

„Kedves öreg Anonymus! Nem haragszom rád csípősségedért. Csak korholj engem, meglehet, hasznát látom. Ha nem ebben az egy esetben erről a két felhozott bajról fölöslegesek, vagy legalábbis túlzottak az aggodalmaid. Hiszen némileg igaz, amit írsz, csakugyan vannak írónk, és az Almanachban is vannak, akik idegen levegőt mozgatnak munkáikban, s viszont vannak olyanok, akik érezve a nyugtalanáramot, mintegy ösztönszerűen a magyar néphez menekülnek, mint a megrezzent gyerekek a anyjuk ölébe. A francia márkit ellensúlyozza a kifordított gubán heverésző magyar gazdával [...] Ezért aztán nincsigazad öreg. Két bajt kiáltasz, de csak egy van. Mert a másik bajattól az egyiktől származik. Az idegen levegőtől való a túlzott népiesség.”²⁶

Ebben az előszóban, miként a Mikszáth-prózák jelesebbjeiben, két eltérő perspektíva van, két eltérő világlátás van egymás mellé helyezve, amelyek kölcsönösen érvénytelenítik egymást, mégsem lehet dönteni, melyik világmodell az egyedül helyes. (Valószínűleg mindkettő.) Mikszáth programnyilatkozatok idején is kedveli az eldöntetlenséget, a multiperspektívát.²⁷ A szoros olvasással nemigen foglalkozó Ignotusnak föl sem tűnt a jelenség.

Intermezzo – A nemzeti lélekről és a kánon akarásáról

Ignotus vitatkozásban leli kedvét. Egyik első nagy pamfletje, a *Irodalmi agrárizmus* (1901) Beöthy Zsolt 1901-es Kisfaludy-társaságbeli beszédét veszi célba, benne Beöthy egyik kedvelt szavajárását, a magyar / nemzeti lélek koncepcióját. A kor irodalompolitikai vitáinak egyik kulcsszava ez; mint láttuk, Mikszáth is használta korábban. Honnan ered a koncepció, és hogyan vélekedik róla az irodalmi adok-kapok három jelentős alakja, Beöthy, Mikszáth és Ignotus?

Beöthy Zsolt 1901-es beszéde több szálból szövődik. Ezek egyike a modern irodalmi haladás ügye, amelyet a Kisfaludy-Társaság sem ellenez. A Társaság nem ellenzi a külföldi klasszikusok, sőt kortársak tanulmányozását. A kortárs irodalom

²⁶ *Uo.*, 776–777.

²⁷ Így például az 1895-ös Almanach-előszóban tárgyalt irodalmi elveket kimondottan nehéz komolyan venni, hiszen az egész előszó Mikszáth elhíresült szélhámos figurájának, Kathángy Menyhértnek (egyébként igen szórakoztató kalandokkal tűzdelt) levele. *M. K. Művei* 15, 731–744.

elől sem kell elzárkózni, feltéve, ha szelleme összeegyeztethető a magyar nemzeti lélekkel. A nemzeti lélek fogalma Beöthy elszórt megnyilatkozásaiból rekonstruálható csupán, soha nem definiálta pontosan. Az ideális magyar karakterjegyeket kell érteni rajta (komolyság, türelem, szívósság, szemérem, kollektív szellem, közösségért való lét; spekulatív készségek hiánya), de nem csupán ezt, hanem a karakterjegyek összegének egy transzcendens változatát is. Egyfajta génuszt, amely lehetővé tette a magyarság megmaradását, és olyan génuszt, amely a legjobb költőkben és írókban óhataatlanul megnyilatkozik.²⁸ Ez utóbbi a legérdekesebb, hiszen a nemzeti lélek koncepciója voltaképpen egy konzervatív irodalmi kánont takar – a Beöthy számára elfogadható írások a nemzeti lélek kiadásai, a zelfogadhatatlanok azonban nem. A nemzeti lélek műalkotásokban kiadódó manifesztációi az olvasók közösségben egyúttal meg is erősítik a nemzeti karakterjegyeket és a karakterjegyek összessége mögött álló tradicionális erkölcsiséget is. (Ez egy oda-vissza játék.) Vannak persze olyan alkotások, amelyek idegen társadalmak idegen erkölcsiségét árasztják, melyek olyasfélék, a miket a magyar szellem jobb, ha nem fogad be. Mert, ha olvasni kezdik, mégpedig nagy ütemben, annak a magyar erkölcsiség látja kárát.²⁹ Ezért nem szabad teret engedni a komoly karakterjegyet romboló francia bohózatoknak, a szemérmes karakterjegyet pusztító pornográfia nak, a közösségért való lét karakterjegyére csapást mérő individualista, nagyvárosi, kávéházi tematikának.

Beöthy számára a magyar lélek kulcsfogalom, lépten-nyomon használja, Mikszáth csak ritkán, Ignótus pedig csak szitokszóként. De próbáljunk egy definíciót is alkotni!

Nemzeti lélek definíciója: [Beöthy] „Transzcendentizált nemzeti karakterjegy-gyűjtemény, amely a történelem menetét és egyes irodalmi alkotók fontosságát képes magyarázni. Valójában a fogalom használójának (morális állásfoglalásán, nézetrendszerén alapuló) *kánonalkotási* eszköze, amellyel súlypontokat tud adni a nemzeti történelem egyes korszaka inak (XVIII. század – nemzetietlen kor), az irodalomból pedig ki tudja emelni a számára kedves alkotókat, melyek hatását örökkévalóvá kívánja tenni.”

Ha ezt a definíciót felhasználjuk, rögtön kitűnik a három vitapartner eltérő attitűdje a fogalom kapcsán.

Beöthy esztéta, egyetemi tanár, több történeti összefoglaló készítője. Számára a magyar lélek állandósult emlegetése az általa preferált (Petőfi–Arany-súlypontú) kánon akarását jelenti. Egyben pozícióvédelmet is.

28 BEÖTHY Zsolt, *A magyar irodalom kis-tükre*, Bp., Athenaeum, 1896, 1–7., online elérhetősége: <http://mek.oszk.hu/13700/13783/13783.pdf>, utolsó elérés dátuma: 2019. január 26.

A mintegy 200 oldalnyi eszme-futtatás egyfelől Gyulai Pál pár korábbi megjegyzését fejleszti tovább, másfelől Hyppolyte Taine francia irodalomtörténész *Az angol irodalom története* című ötkötetes munkájának szellemében íródik, amely meghatározott, az ősidőktől fogva jelen levő, esszenciális nemzeti jellemvonásokra feltételez egy-egy nemzet (a angol, a francia nemzet) életében, és ezeket a minőségeket minden jelentős korban és minden jelentős irodalmi alkotásban felismeri. A nemzeti génusz kiadásának és nemzet-erősítő hatásának koncepciója viszont a neohegeliánus-pozitívista-nemzetföltő Beöthy Zsolt sajátja.

29 *A Kistükör* nem ejt róluk szót.

Mikszáth nem véletlenül használja ritkán a *magyar lélek* kifejezést. A történelemben megnyilvánuló, fenntartó magyar lélekről nem is írt értekezést, a Beöthy-féle nagyívű ideologikus konstrukciók idegenek tőle. Mint írónak, természetesen megvannak a maga kedvencszerzői, de a kánon mindenáron való fenntartását nem szorgalmazza. Következik ez független pozíciójából, illetve relativizáló szemléletéből is. Egyetlen Almanach-előszóban képes egymás mellé állítani a szecessziós és népies perspektívát is,³⁰ és az is beszédes, hogy a szecesszióról tett ugyan kemény kijelentéseket,³¹ ez nem akadályozza abban, hogy az általa szerkesztett évkönyvbe mindkét irányzattól bekerüljenek alkotások. Habitusából eredően Mikszáth is bír egy bizonyos kánonnal, kedvenc írók listájával, de nem áll olyan pozícióban (pedagógiai szervezete élén), hogy a hagyományos kánon mellett minden erővel kiálljon.

Ignotus egy másik generáció véleményvezéréként megrovó értelemben használja a magyar lélek kifejezést: „Beöthy szabadalmaztatott magyar lelke”. Sajátos habitusa miatt a Beöthy-féle koncepció mind részleteiben, mind egészében teljesen idegen tőle – elvégre ő nem konzerválni akar egy hagyományos kánon és erkölcsiséget (mint a hatalmi pozícióban álló Beöthy); nem egyik lehetséges – bár szimpatikus – kánonként felfogni a sok közül (mint a multiperspektivikus Mikszáth); ha nem lehetőség szerint tagadni a HATALOM kánonját, de legalábbis korszerűtlennek mutatni be, és ezáltal megnyitni az utat egy korszerű, nagyvárosi gondolkodásmód előtt.

A csatamező, az összemérés és a mező pozíciói

Az 1900–1908 közötti irodalmi csaták voltaképpen a kánon helyessége körül fogognak, és ebbe a csatába – kislelkeskedés és szecessziósok ideológiái vitájába – Mikszáth is belekerül. A csata egyes részleteinek áttekintése egyben az irodalmi mezőn belüli pozíciók rögzítését is segíti.

A vitában mind Beöthy, mind Ignotus meg van győződve saját kánonja egyedüli helyességéről, korszerűségéről és európai koráramlatokkal való együtt rezgéséről.³² De Ignotus Beöthy Zsolt szónoklátából nem a Társaság nézeteinek megalapozottsá-

30 MIKSZÁTH Kálmán, *Anonymus levele és az én rövid válaszum [Almanach-előszó, 1901]* = M. K. Művei 15., 770–777.

31 MIKSZÁTH Kálmán, *Almanach-előszó, 1904 = Uo., 793–794.*

32 Az akadémikusok korszerűségi önképéről: „Kilencven kötetre emelkedett a műfordítások könyvtára [ami abban segíthet, hogy...] költészetünk, nemzeti alapon, az európai eszmé- és ízlésvilágkörében, ennek haladásával karöltve fejlődjék és gyarapodjék.” (BEÖTHY Zsolt Elnöki megnyitó beszéde (1901) = A Kisfaludy-Társaság Évkönyve Új Folyam (1900–1901), Bp., Franklin-Társulat, 1902, 4.) Beöthy a Társaság műfordítás-sorozata tára hivatkozik, amelyben valóban kiadtak konzervatív szempontból fontos értekezésszépirodalmi műveket. Az értekezők közül Taine-t, Carlyle-t, Macaulay-t, a koszorús nemzeti költők közül Tennyson-t, Longfellow-t, a Gyulai által szerkesztett Olcsó Könyvtárban komoly prózákat: Thackeray-t, Turgenyevet, Dosztojevskijt, Balzacot, Anatole France-ot (!). A *Budapesti Szemle* pedig nívós összefoglalókat adott külföldi irodalmak kortárs fejleményeiről. Beöthy azonban a vitában ezt az érvet nem használja föl, helyette vezéreszméjét, a magyar lelket, az irodalom és társadalom szoros kapcsolatát fejtegeti.

A Hét korszerűségi önképét nem kell nyomozni, az ugyanis az Ignotus-érvelés refrénszerű eleme: IGNOTUS, *Irodalom és politika*, A Hét, 1904, 82.

gára figyel (nézeteink európaiak, korszerűek és megalapozottak, nagy külföldi mintákat is figyelembe veszünk), hanem a nemzeti retorikára, nemzeti jellegvédelemre, melyet Beöthy így fogalmaz meg:

„Ifjabbíróink munkásságában oly tünetek mutatkoznak, melyekben már nem az idegen nagy példák tanulmányának, hanem az idegen szellemben olvasás készségének nyomai jelentkeznek. Új irodalom látszik készülni, melynek jóformán egyetlen kapcsa velünk a nyelv, s ez a nyelv nem annyira kifejezője, mint inkább megvesztegetője, elaltatója a magyar léleknek. A jelenség irodalmunknak nemzeti jellemére nézve veszedelmes [...] A Kisfaludy-Társaság a legelső perctől kezdve érezte a veszedelmet, melyet ennek a zírásnak az elhatalmasodása egész szellemi életünkre, nemzeti egyéniségünkre hozna.”³³

A borús számvetés után Beöthy vidámabb húrokat penget:

„A legutóbbi évek némi örvendetes változásnak kedvező és biztató jeleit mutatják. A magyar múlt, a magyar lélek mintha újra közelebb férköznének költőink és általuk közönségünk lelkéhez minden műfajban. A történelmi regény nem ritka többé.³⁴ [...] Drámaíróink is érzik lelkük egységét a magyar lélekkel. [...] Sőt a múlt szelleme a lírára is hozott új ihletet.”³⁵

Beöthy még hosszan folytatja elmélkedéseit a nemzeti lélek és a nemzeti irodalom drága kapcsolatáról, melyek körkörösén megtermékenyítik egymást, és nagy nemzeti megújulást hoznak, feltéve, ha a veszedelem elhárul.

Ignotus a fentieket így kommentálja:

„Tudjátok meg valamennyien, kik a ma életét élitek, hogy a magyar élet: a magyar múlt [...] a magyar irodalom azzal marad meg nemzetinek, ha nem recipiálja a jelent.”³⁶

Beöthy ugyan nem egészen ezt mondta, de amennyiben egy kánont és elveit próbáljuk diszkreditálni, a leegyszerűsítés hatékony stratégia lehet. Ignotus a HATALOMként szemlélt Kisfaludy-Társaság korszerűtlenségének, elzárkózásának előbbi megfogalmazása után 1904-ben újabb ellenfelet választ, az az évi közgyűlési szónokot, Berzeviczy Albertet. A beszédben Berzeviczy Albert kifejtette, hogy a Társaság által preferált népies-hagyományos forma és tematika nem fedheti le a magyar irodalom egészét, ugyanis az értékesnek (bár kissé idegenszerűnek) ítélt új fővárosi irodalomnak éppúgy helye van benne. Ignotus elismerő szavakkal illeti ugyan a beszédet, de látván a beszédben a kötelező köröket a magyar lélek témájában, és az örvendezést

33 BEÖTHY Zsolt *Elnöki megnyitó beszéde...*, i. m., 4.

34 *Gárdonyi Géza Egri csillagok* című regénye 1899-től, Herczeg Ferenc *Pogányok* nevű regénye 1901-től jelenik meg folytatásokban.

35 BEÖTHY, i. m., 5.

36 IGNOTUS, *Irodalmi agrarizmus*, i. m., 110.

a történelmi tematika kivirágzásán, végső soron újabb címkékkel látja el a Társaságot. Ignotus szerint Berzeviczyszoklatlanul megengedő szavai ellenére is nyilvánvaló a Társaság irodalomdefiníciója: az irodalom „csakis akkor irodalom, ha népies vagy nemzeti, vagy hazafias vagy a múltakon merengő [...] ha szándékosan és foglalkozás-szerűen magyar”,³⁷ a mivel szembeszegezi saját körének irodalomszemléletét, amely „nem néz[i] le a népies vagy hazafias vagy történelmi költészetet, csak egyedül üdvözítőnek nem ismeri el.”³⁸

Nos, lenézésről nincs szó, de kánonrombolási célból elkövetett címkézésről igen. A *Hét* kánonépítése szempontjából beszédes tény, hogy ott népies, hazafias és történelmi epikával és költéssel nem foglalkoznak, hiszen vevőkörük városi és külföldi témák iránt elkötelezett. Ez már egy másik, városba született generáció lapja, amelyben Ignotusnak kombattáns kritikusként hadakoznia kell vélt vagy való ellenfeleivel.³⁹ E műveletek során a hatalomként ábrázolt Kisfaludy-Társaságot összemossa „azzal a nagyszájú chauvin újságirodalommal”,⁴⁰ amelynek sajtócézárja a valóban túlkompensáló, lelkesült, és irodalmi csatározásokban élénken részt vevő Rákosi Jenő. Ignotus rémképet gyárt, az irodalmi mezőkét tényezőjét, a HATALMAT reprezentáló Kisfaludy-Társaságot összemossa a PIACOT képviselő napisajtóval, a lelkesen nacionalista Budapesti Hírlappal, mondván, hogy ezek szövetkeznek a BOHÉMVLÁGOT képviselő szecessziós-modernista célokat kitéző kulturális hetilap, *A Hét* ellen.

*

Ebbe a polémiába Mikszáth 1904-ben kerül bele. *A Hét*-ben írja Ignotus:

„Ha valaha közkötelesség volt nemzetrontó áramlatokkal szembeszállni: akkor kötelesség ez [...] ha efféle áramlat olyan férfiakat kerít sorába, mint éppen Mikszáth Kálmán, éppen Herczeg Ferenc. [...] Úgy érzem, hogy a politikában önként vállalt kötelességeik szükségképpen az irodalomban is bizonyos kötelességeket rónak rájuk. [...]

[Ignotus ezután egy példát idéz:] „Mikszáth Kálmán a *Legkedvesebb Könyveim* című érdekes könyvnek tőle való bájos cikkét e szavakkal végzi:

»Tény azonban annyi, ha pályámon végig tekintek, hogy érzem, egészen másféle író lettem volna, ha olvasmányma történetesen más sorrendben esnek. Ha előbb kóstolom meg a pezsgőt meg a johannesbergit és csak azután a magyarádit vagy a tokajit. De hát így is jó.«

Mit jelent ez? Mit jelent ez a de hát így is jó? Legyünk őszinték: ez azt jelenti: csakis így jó. Hozzávetve mindahhoz, ami ma a levegőben kereng, mindahhoz, amit *almanachbéli előszavakban, egyébről szóló cikkek vagy novellácskák oldalvágá-*

37 IGNOTUS, *Hazafiság és irodalom. Egy kis polémia*, *A Hét*, 1904, 98–99.

38 *Uo.*, 99.

39 Harci technikáiról Horváth János ír részletesen: HORVÁTH János, *Ignotus, a magyarság és a népiesség* = H. J. *Irodalomtörténeti és kritikai munkái V.*, 2009, 384–406, különösen 384–393.

40 IGNOTUS, *Irodalmi agrárizmus*, i. m., 111.

saiban Mikszáth Kálmán a modern és szecessziós irodalom ellen mondogatni szokott, ez az önérzetes szerénykedés azt jelenti: »Lehet, tegyük föl, bár csak a bizonyítás kedvéért, hogy akadhat a mai irodalomban jobb vagy magasabb rendű író, mint én vagyok. De az nem magyar. Magyar csak én vagyok, s csak az a magyar, aki olyanfajta, mint én. Másféle író lehet író, de nem magyar író.« Nincs jogom úgy venni, mintha Mikszáth mindezt csakugyan ki is mondta volna. De mondani ilyesmit igenis mondtak, sokszor mondtak mások, Mikszáthnál kisebbek és kevesebbek, kik a maguk meztelenségét szívesen bújtatják az ő fejedelmi palástja alá – s Mikszáth nemcsak, hogy *nem tiltakozik e játék ellen, de lépten-nyomon érzeti, hogy együttérez azzal.*

Most már Mikszáth is megkezdte a magyar irodalomnak a magyar erkölcs vagy a magyar fajiség vagy népiesség vagy a matosságmértékével való osztályozását.⁴¹ (A kiemelések tőlem – M. Á.)

Az idézet lefelgondolkodtat több részlete a politika befolyásoltság vádjá, a keményebben elhatárolódás elvárása, és az, hogy milyen véleményektől kellene Mikszáthnak elhatárolódnia. A kor sajtójából kiderül, hogy a magyar lélek, a magyar zamat, magyar íz kifejezésekkel olykor kimondottan kirekesztő módon éltek, és ez joggal sértheti Ignotust. Emberként is, irodalmi vezérként is. De mindenjellel arra mutat, hogy Ignotus félreértheti mindazt, amit Mikszáth „magyar ízről”, „magyar zamatról” mond. Magyar zamat kapcsán Mikszáth távolról sem kirekesztésre gondol, hanem autentikusan magyar környezet autentikus ábrázolására, ugyanis külföldről importált esztétikai elvek gondolkodás nélküli alkalmazásával a magyar környezet megjelenítése jobbra félresikerül. Mellesleg Mikszáth a magyar zamat gyakori használataival sem kötelezi el magát egyértelműen a népiesség mellett. Ignotus valószínűleg félreolvasa Mikszáth Almanach-beli előszavait. Rosszul emlékszik Ignotus, Mikszáth nem foglalt állást a szecesszió ellen: a szövegek multiperspektivikus elbeszélés módjukkal eldöntetlenségre futnak ki a modernek és népiesek vitájában.⁴² Ehhez viszont szoros olvasásra van szükség, ami ritkaság a korban.

*

Nem olvas szorosan sem Beöthy, sem Ignotus, a vita menetében az ellenfelek korábbi szövegeiből a saját ideológiája számára legellenségesebb részleteket emelik ki, fogalmazzák újra, majd a vita következő állomásán eltérő hangoltságai kból és világnézetükből eredő alapvető különbségeiket új neheztelésekkel tetézik. Az irodalmi vitákban a véleményvezérek részéről folyik ugyan vita az irodalomról, de az már rég nem az irodalomról szól, hanem saját sértettségükről.

Apárizsi modellben említettük, hogy az irodalmi mező kialakulásában a HATALOM és a PIAC kettősével szemben álló hármas csoport, a BOHÉMVILÁG, az AKTIVISTÁK és a FORMAMŰVÉSZEK jelenléte jelenti a garanciát a teljes struktúra kialakulására. Kávéházi kapcsolataik miatt *A Hét* köre könnyen tűnhet a BOHÉMVILÁG aktorának, ám ne feledkezzünk meg arról, hogy Ignotus vezetésével *A Hét* nem csupán független esztétikát hirdet, hanem markánsan politizál is. Vehemens módon

41 IGNOTUS, *Irodalom és politika, A Hét*, 1901, 81–83.

42 Lásd az *Egy pengeváltás és tanulságai* című fejezet második részét.

résztvesz a irodalompolitika icsatározásokban, a HATALOMkánonjának kétségbe vonásán munkálkodik.

Lehetséges-e apolitikus BOHÉM-VILÁGnak nevezni Ignótust és körét, amelyben ilyen (sértettségi formában írott) politikai önéleírás munkál?

„Tudjátok meg valamennyien, kik a ma életét élitek [...], a magyar költő nem lehet, mint másutt, a társadalom bírója, eszméinek bábja és fejlődésének része.”⁴³
(A kiemelés tőlem. – M. Á.)

Az a pozíció, amelyből ilyen kemény vélemények elhangoznak, nem a BOHÉM-VILÁG pozíciója, hanem a társadalomjobbításért munkálkodó AKTIVISTÁKé. Aktivista, hiszen nevelési indulata, sőt indoktrinációs szándéka is van. A közös ügyért (vállvetve) küzdő modernista csoport önéleírása így fest Ignótus tálalásában:

„Az írói szabadságért, a közönség irodalmi neveléséért s az írók gazdasági függetlenségéért kezdődő mozgolódás”⁴⁴

Ez az aktivista pozíció ugyanakkor olyan pozíció, amely komoly sajtóval rendelkezik. Olyannyira komollyal, hogy a konzervatív világa maga reprezentatív alkalmain, a Kisfaludy-Társaság közületein tárgyalja a modernista irodalom kérdését.

Ilyen irodalmimező-pozíciókban mindkét fél vádolhatja a másikat: a hatalom a szecessziós-modernista írókat a piacnak való behódolással (tárca regények, modern témák, kávéházi érdekességek, bohózatok), a szecessziósok a kisfaludysta irodalmat az ideológiának való behódolással. Ebben az állapotban összevegyül Ideológia és Hatalom (*Kisfaludy-Társaság*), Ideológia és Piac (*Új Idők*), Társadalmi Aktivizmus és Piac (*A Hét*), egyetlen tényező viszont magára marad: az a pozíció, amelyet a párizsi modellben a Forma művészképvisel, Flaubert. Kisfaludysták és szecessziósok csatájában magára marad a Művészi önállóság. A fentiekben talán sikeresen érveltem a mellett, hogy ezt a bizonyos pozíciót dolgozatunk főszereplője őrzi, aki, jóllehet az establishment beágyazott figurája, mégis képes megőrizni szellemi függetlenségét, hiszen habitusa és esztétikája egyaránt erre predesztinálja. Kétségtelen, hogy Mikszáth országgyűlési képviselő, az is, hogy Tisza-párti lap újságírója, de van egy óriási különbség közte és a Beöthy Zsolt, Ignótus képviselte irányvonal között. Mikszáth nem moralizál. Ha a függetlenség záloga a moralizáló szériákba való be nem épülés, irodalmi klikkek harcából való tudatos kimaadás, akkor Mikszáth pozíciója nem egyéb, mint multiperspektivikussága miatti egyedülállás. Úgy politikus ő, hogy szatirizálja alakjait, úgy történelmi elbeszélő, hogy műveit nem értékeli történelminek, úgy idillik írója, hogy egyfolytában érzékelteti a művek fikcionalizáltságát, és akár mennyire is egyértelmű színvallásra kívánják bírni a modernség és a hagyományörzés konfliktusában, szkeptikus marad, független, el nem kötelezett. Sem programnyilatkozataiban

43 IGNÓTUS, *Irodalmi agrarizmus, i. m.*, 111.

44 IGNÓTUS, *Hadi készülődések*, Nyugat, <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00023/00489.htm>

(Almanach-előszavak), semelbeszéléseiben nem jelenti ki, hogy van olyan perspektíva, amely egyedül igazolható, fajsúlyosabb a többinél. Meg is kapja a lesújtó kritikát, összefoglalóan: „Mikszáth azért nem nagy költő, mert nem hisz semmiben.”⁴⁵ Aki jelesebb elbeszéléseiben, csakúgy, mint publicisztikájában egyszerre érvényben hagy egymásnak ellentmondó koncepciókat (és legalábbis mai szemszögből), ez az eljárás-módja tűnik igazi eljárás-módjának, azt aligha lehet csoportosulások résztvevőjeként minősíteni. A korszakban jóformán ő az egyetlen, aki kötelékektől független marad.

A független pozíció betöltve, az irodalmi mező teljes (és ellentétektől sújtott).

Az irodalmi mező egy magyar modellje 1908 körül

HATALOM	királyi hatalom
	a cenzúrát leszámítva nincs befolyása kulturális ügyekre
	állami díjakat az Akadémia oszt

45 OLÁH Gábor, *Mikszáth Kálmán* = O. G., *Írói arcképek*, Bp., Singer és Wolfner, 1910, 51.

KISFALUDY-TÁRSASÁG (Gyulai-éra 1900-ig)	KISFALUDY-TÁRSASÁG (Beöthy-éra 1900-tól)	PIAC (SAJTÓ, SZÍNHÁZ)	AKTIVISTÁK; TÁRSADALMI IGAZSÁGOSÁG, MODERNIZMUS)	BOHÉMÉK	FÜGGETLENEK
hivatalos művészet	hivatalos művészet	kereskedelmi művészet	modernista művészet	mindenkori új generáció pályája kezdete; epigonizmus	relativizáló művészet
eszményítő realizmus	pozitivizmus	sovinizmustól szelbálg	radikalizmus		
nemzeti önismeret	nemzeti jellegvédelem	siker, befutás	modemség, szecesszió, autonómia	bujtársiasság	
morál	ideológia		jogegyenlőség	ambíció	
<i>irodalom:</i>	<i>irodalom:</i>	<i>irodalom:</i>	<i>irodalom:</i>	<i>irodalom:</i>	<i>irodalom:</i>
nemzetépítő karakterrel bír, nemzetszociológiai feladatai vannak	az örök-egy nemzeti lélek artikulálója	társak, bohózatok	a társadalom bírójája	ami radikálisan új	„ami magán viseli a homi föld tízét” (1904)
jelen és múlt kérdéseinek hű tükré	népies, hazafias, történelmi tematika	pletykák, kritikák: szárkultusz	a ma témái		szatirizáló, relativizáló szemlélet szubverzív, relativizáló történelemképzet
Kemény Zsigmond, Gyulai Pál	Beöthy Zsolt	Rákosi Jenő, Kiss József, Herczeg Ferenc, Ignótus, Mikszáth Kálmán	Ignótus, Ady Endre	Rákosi Jenő (1865 körül) Mikszáth (1870 előtt), Herczeg Ferenc, Ignótus (1890 előtt), Ady Endre (1900 előtt)	Mikszáth Kálmán
Budapesti Szemle	Akadémiai Értesítő	Budapesti Hírlap, Az Újság, Új Idők, A Hét	A Hét, Nyugat, Huszadik Század		
analitikus kritika	hazafias kritika	saját termékek méltatása	szecessziós kritika		
organikus fejlődés	esszencializmus		radikalizmus		
emlékbeszédék	modernizmus elleni beszédék		népesség elleni beszédék		
	frázisok	frázisok	frázisok		
	monoperspektíva	monoperspektíva	monoperspektíva		multiperspektíva
<i>személyes ellenfelek:</i>	<i>személyes ellenfelek:</i>	<i>személyes ellenfelek:</i>	<i>személyes ellenfelek:</i>	<i>személyes ellenfelek:</i>	<i>személyes ellenfelek:</i>
Petőfi-epigonok, Jókai Mór, frázisok, hírlapirodalom	Ignótus, A Hét, Nyugat, Huszadik Század	politikai irányzat szerint	Budapesti Hírlap, Az Újság, Új Idők, Kisfaludy- Társaság	nincsenek (még)	Gyulai Pál (régebben), Ignótus

Összefoglalás

Irodalomszociológiai tanulmányom Pierre Bourdieu irodalmimező-elméletét alkalmazta a 20. század fordulója magyar irodalmi mezőjének felvázolásához. Míg Pierre Bourdieu Gustave Flaubert alakja és az onnan nyíló perspektíva köré vázolja az ellentétektől sújtott, autonómiára törekvő irodalmi mikrokozmoszt, és ebben a feladatban az *Érzelmeik iskolája* szövegét tekinti modellértékűnek, jelen dolgozat megállapította, hogy Magyarországon a Flaubert-regénynek nincs megfelelője. A magyar irodalmi mező 19. század végi, 20. század eleji kialakulásának történetét nyomozva tanulmányom a konzervatív (akadémiai) és a szecessziós (modernista) viták kereszttüzeiben álló Mikszáth Kálmán alakját használta origónak.

Atanulmánykorábbanközölrészea konzervatív (akadémiai) kritika Mikszáth történelmi kisregényeivel kapcsolatban tett kifogásait elemezte, ezzel pedig felvázolta az 1900 előtti akadémiai kritika esztétikai és (irodalmi nemzetépítésben érdekelt) ideológia i kiindulópontjait. Irodalomszociológiai tanulmányom jelen, második része szintén ideológiai csatározásokat vázol, ám a nézeteltérés most már legalább hárompólusú. A vitapozíciók megértéséhez tanulmányom Pierre Bourdieu kötetéből kiemeli a párizsi irodalmi mező létrejöttének narratíváját, annak grafikus ábrázolására tesz kísérletet, majd alakulástörténetének magyarországi megfelelőjét dolgozza ki. Eközben számot vet a francia és magyar irodalmi mező alapvető különbségeivel; nevezetesen a magyar irodalmi mező aktorainak eredendő politikai érdeklődésével, az 1848 és 1867 közötti cezúra jelentőségével, és azzal, hogy a cezúrából levont tapasztalatainak (az irodalom nemzetmegtartó küldetésének és önismeretet erősítő jellegének) egyre csökkenő jelentőséget tulajdonítanak az egymást követő generációk. A generációk közti szakadékot még jobban mélyíti, hogy a rendelkezésre álló karrierpozíciók folyamatosan szűkülnek.

Számot vettem emellett az irodalmi viták egyik kulcsfogalmával, a magyar lélek fogalmával, a kánon akaráásával, konzervatív oldalon a nemzeti önismeret helyett a nemzeti jellegvédelem előtérbe kerülésével, és az ebből táplálkozó elkerülhetetlen konfliktusokkal is hagyományörzők és modernisták között.

Néhány Mikszáth-előszó elemzésével kimutattam, hogy Mikszáth a hagyományos és modernista szövegek konfliktusában éppúgy tudatosan egymás mellé helyez és érvényben hagy egymásnak ellentmondó koncepciókat, miként azt korábbi történelmi kisregényeiben (operettjeiben) is tette. A dolgozat végezetül az akadémiai és a modernista véleményvezéreket, Beöthy Zsoltot és Ignost egyaránt moralizáló tendenciával bíró ellenfelekként mutatta be, akik ideológiai csatájukban az egyedül helyes kánonért csapnak össze. Tanulmányom fő következtetése, hogy a magyar irodalmi mezőben a független pozíció biztosító az abszolút kánon tagadása, a moralizáló szériákba való be nem épülés, az ideológiai konstrukciók kerülése, amely Mikszáth Kálmán választott stratégiája. Erre habitusa és multiperspektivikus, relativizáló szemléletmódja egyaránt készíti.

Jelen tanulmány végpontja a fenti tényezők figyelembevételével elkészíthető modell a magyar irodalmi mező 1908 körüli állapotáról.

The field around Mikszáth Ideological battles in the literary field emerging around Mikszáth

My literary-sociological paper applies Pierre Bourdieu's field theory to provide an outline of the Hungarian literary field at the turn of the nineteenth and twentieth century. While Bourdieu portrays a literary cosmos plagued by opposition and struggling for autonomy around Gustave Flaubert, using the text of *Sentimental Education* as a model, I claim that there is no Hungarian equivalent of the novel. Trying to reconstruct the emergence of a Hungarian literary field, my point of departure was the figure of Kálmán Mikszáth, under fire by both conservative and secession critics.

In the initial parts of the paper I offer an analysis of the critical opinions on Mikszáth's historical novellas, thereby outlining pre-1900 academic criticism's aesthetic and ideological underpinnings (the latter invested in nation-building).

The second part of my paper again reviews ideological battles, but the conflict has three poles now. In order to understand the polemical positions, from Bourdieu's volume I highlighted the process of the emergence of the Parisian literary field, illustrated it visually, and then in the possession of field positions designed a possible model of the development of the Hungarian literary field. I took the remarkable differences between the two literary fields in account: as a consequence of Hungarian actors' intense involvement in politics and the caesura between 1848 and 1867, upcoming generations were characterised by the gradually increasing experience of a loss of belief in the force of literature to preserve the nation. The generation gap was further deepened by the disappearance of the previously available career opportunities.

The conflict between the generations intensifies with the appearance of a new literary term, the Hungarian soul, which is ought to be sought in literature. The vague academic approach led by Zsolt Beöthy understands it as the Hungarian character, the modernists urging advancing a new canon see it as a form of ideological oppression, while Ignóty sees a downright forcing of racial character. The battle, full of bias, is actually fought for the dominance over a new canon, turns into personal attacks, and Mikszáth, uninterested in canon-building is also drawn into it. With the analysis of some prefaces by Mikszáth, I proved that he represented a relativistic view in the question.

The main conclusion of my paper is that in the Hungarian literary field, the key to an independent position is, besides talent, the lack of a desire for canon-formation, and through this, the rejection of moralising and ideological constructs, which was the strategy chosen by Kálmán Mikszáth. Both his habit and his relativistic attitude press him toward this position.

The ending of my paper offers a potential model of the Hungarian literary field around 1908, relying on the above observations.